

PAPER DETAILS

TITLE: Yeni Bir Ferah Ölçüsü Olarak Sosyal Göstergeler

AUTHORS: Çeviren: ÇATALCA

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8600>

YENİ BİR REFAH ÖLÇÜSÜ OLARAK SOSYAL GÖSTERGELER*

Çeviren : **Hasan ÇATALCA**
İ. Ü. İşletme Fakültesi

I. MESELENİN ORTAYA KONMASI

Şu sıralarda çeşitli kuruluşlarda (OECD, MÇT, AET, BM vd.) sosyal göstergeler konusunda tartışmalar sürdürülmekle beraber, bu büyüklüklerin şimdiye kadar müsbet bir tanımı yapılmış değildir. Bunun sebebi, sosyal göstergelerin iktisadî göstergelerin cevap verememelerine karşı ancak bir reaksiyon olarak görülmeleri gerektiğidir. Sık sık karşılaşıldığı gibi, eleştiri burada da bir karşı görüşün ileri sürülmesinden önce gelmektedir. Sonuç; iktisadî göstergelerin itibarlarını kaybetmiş ve yerlerine geçecek aynı değerde bir büyüklüğün de şu ana kadar bulunamamış oluşudur.

Yukarıda ifade edilen hususları açıklığa kavuşturmak üzere iktisadî göstergelerin tarihi gelişiminden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Fert başına sosyal hasıla, uzun yıllar bir ülkenin başarısı hakkında başlıca göstergeydi. Bir spor yarışmasında olduğu gibi bütün ülkelerin "en iyisi" tesbit edilecekti. Kronometre nasıl koşucuların en hızlısını ortaya koyuyorsa, fert başına sosyal hasıla da bütün ülkeler içersinde en "erişilmeye lâyık" olanı için (iktisadî) bir gösterge olarak geçerliydi. Fert başına hasıla refah ile birlikte ifade edildiğine göre, bir ülkenin iktisadî tesirliliği aynı zamanda refah seviyesini de belirliyordu. Farklı iktisadî sistemlerin (plânlı ekonomiye karşı piyasa ekonomisi) tesirliliği konusundaki ideolojik tar-

* Çeviri : **Ralf Zeppernik**, "Soziale Indikatoren - ein neuer Massstab für die Wohlfahrt?" (Sozialer Fortschritt, Nr. 2 - Febr. 1972, s. 42 - 45).

tısmalardan bağımsız olarak, endüstri ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler arasında mevcut başarı farkları da görülür bir hale gelmişti. Bu şekildeki sosyal hasıla anlayışına karşı biri iç, diğeri de dış anlamda iki katlı bir eleştiri geçerli hale getirilmiştir. Burada “iç eleştiri”, sosyal hasıla hesabında hatalar görüldüğünü ifade etmektedir. Buna karşılık “dış eleştiri” esas itibarıyla iktisadî göstergelerin ifade kabiliyetini, hatasız tayin edilmiş olsalar bile, belirsiz hale getirmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle doğrudan doğruya sosyal göstergeler sistemine varılmaktadır. Fakat daha önce, sözü edilen eleştiriye incelemekte yarar bulunmaktadır.

Şüphesiz ki, milletlerarası sosyal hasıla probleminin hakkını bir makale içerisinde verebilmek tamamiyle imkânsızdır. Bu nedenle, aşağıdaki açıklamaları belirtilen mesele konusunda yalnızca misal olarak anlamak yerinde olacaktır :

(1) Esas itibarıyla sosyal hasıla hesapları, ölçme güçlüklerinden dolayı özel ev ekonomisi kesimini kapsamamaktadır. Kuvvetli bir işbölümüne dayanan ekonomilerle işbölümü derecesi çok zayıf olan ekonomiler arasındaki farklı istihsal bünyeleri, bu suretle sistematik bir hesaplama hatasını kendiliğinden zorunlu kılmaktadır. Özellikle, üretim ve tüketim kesimlerinin çok kere henüz ev ekonomisi sektöründe birleştiği gelişmekte olan ülkeler, böylece zorunlu olarak hesaplama bakımından daha düşük sosyal hasıla rakamları göstermektedirler.

(2) Farklı ülkeler arasındaki farklı mal kategorileri esasen bir gösterge içersinde kavranamazlar. Mesken, güney bölgelerinde çok defa lüks bir mal iken, kuzeyde varolmak için zorunlu olmaktadır. Hattâ farklı mallar söz konusu olduğu takdirde, prensip itibarıyla artık mukayese imkânı da mevcut değildir.

(3) Nihayet; sosyal hasıla hesaplaması için yapılacak mal değerlendirmesi, piyasa fiyatlarının varlığını şart koşmaktadır. Piyasalarda ticareti yapılmayan mallar, çok ciddi olarak düşünülürse, ‘objektif’ bir değerlendirmeden uzaklaşırlar. Burada, malların ticaretinin sadece ev ekonomisi plânları içersinde yapılması (ev inşasında komşuluk yardımı, reel mübadele v.b.) veya fiyatların devletin organları tarafından ihtiyarî olarak tesbit edilmesi arasında fark bulunmamaktadır.

(4) Sosyal hasıla hesaplamalarına esas teşkil eden mal kavramı da son derece tereddüt uyandırmaktadır. Devlet tarafından çevre kirlenmesinin önlenmesi konusunda alınacak her türlü tedbir, yapılan her askerî harcama, şehircilikle ilgili birikme suretiyle maliyetlerdeki her artış (meselâ : artan toprak fiyatları) hesaplama bakımından daha yüksek bir sosyal hasıla rakamı ortaya çıkarmaktadır.

(5) Sosyal hasıla mal ve fiyat bileşenlerinden oluştuğuna göre, bir enflasyon da görünüşte bir sosyal hasıla artışı ümidini uyandırmaktadır.

Esasında; belirtilen bu gerekçeler başlıbaşına ele alındıkları takdirde, milletlerarası sosyal hasıla mukayeselerinin geçerliliğini şüpheli hale getirmek hususunda yeterli bir sebep teşkil edebilirler. Buna rağmen bu hesaplamalar, esaslar koyan yeni bir eleştiri formüle edilmemiş olsaydı, sarsılmayabilirdi. Nitekim, iktisadî başarı ile kollektif refah arasında istenilen özdeşlik, kendisini önemli derecede hatalı bir sonuç olarak göstermiştir. En hızlı koşucu durdurulan zaman yardımıyla gayet sıhhatli bir şekilde tesbit edilirken, her zaman tanımlandığı şekilde ülkelerin "en iyisi", sosyal hasıla indeksine dayanılarak hiçbir suretle ortaya konamaz. Bir millî ekonominin output'una karşılık refah, aslında fizikî olarak ölçülemiyen bir mal niteliğindedir. Burada açıklanmış bulunan eleştiri konusunda Nixon'un şu sözü belirti olarak kabul edilebilir :

"Biz, halkına dünyadaki en yüksek hayat standardını verebilen bir ülkede yaşamak bahtıyarlığına (yani, refah indeksine) sahibiz." Bu münasebetle, bir tartışmaya girmek yerine, sadece G. Hermann'ın makalesine işaret etmek yeterli olacaktır :

"Üç otomobil - fakat yüksek bir hayat seviyesi mevcut değil; işte orta hâlli bir Amerikan ailesi böyle yaşıyor." (Die Zeit; 2.7.1971; Nr. 27, s. 52).

Output'da meydana gelen bir artış, bu output'un arzu edilebilir olması ve bu suretle sosyal açıdan değerlendirilmesi konusunda henüz hiçbir şey ifade etmemektedir. Bundan başka yalın output hesabı da, input ile ilgili bir sonuç çıkarmaya izin vermemektedir. Bu hususta, Antik devrin muazzam yapılarından çağımızın dev teknik başarılarına kadar gösterişli örnekler bulmak mümkündür. Bu başarılar şüphesiz takdire lâyık olduğu kadar, input cep-

hesinin gözönüne alınması halinde (emeğin müessiriyeti, yeni kaynakların başka projeler için kullanılması), değerlendirmenin bazen bambaşka bir şekil alması da söz konusu olabilir. Output'un nasıl meydana getirildiği veya hangi alternatif kullanım şekillerinin mümkün olabileceği bilinmediği sürece, sadece bir output büyüklüğü ifade kabiliyetine sahip olmayacaktır.

Merak doğuran diğer bir husus, iktisadî göstergelerde boş zamanın dikkate alınmasıdır. Boş zaman artışı, esas itibarıyla refah seviyesinde bir yükseliş ile tayin edilirken — bu sebeple de sendikaların müzakerelerinde önemli bir parametre rolünü oynamaktadır — sosyal hasıla indeksinde bir düşüğe işaret etmektedir. Bu paradoksal sonucun sebebi doğrudan kavranabilmektedir; çünkü "iktisadî mal" olan boş zamanın, reel bir output kıymeti suretiyle aksettirilebilmesi mümkün değildir.

Sosyal hasıla ile refah hesaplamaları arasındaki ayrılmanın bilinmesiyle, aynı zamanda bir sosyal kıymetler ihtilâli vukubulmuştur. Uzun yıllar erişilmeye lâyık görülen ülkeler milletlerarası karşılaştırmada birdenbire değişik bir görüşle değerlendirilmeye başlanmıştır. (Daha yakından tanımlanmaları gereken) sosyal göstergelere göre yapılacak bir sınıflandırma, bazen her bir ülkenin tamamen farklı şekilde derecelendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu işe, şimdiye kadar hâkim olan ilerleme inancının kesin olarak reddedilmesi ve millî ekonomiyle ilgili büyüme hedefinin gerçekleşmesinin şüpheli hale getirilmesi demektir. Burada açıklanmış bulunan prosesin sonucu, J. K. Galbraith'in şu ifadesinde çok anlamlı bir şekilde önerilmektedir: "Gayrisafî sosyal hasılanın günü geçmiştir"¹. Nixon'un yukarıda nakledilen düşüncesinin de gösterdiği gibi, sosyal hasıla ile refahın ölçülmesindeki ayrılma, henüz genel anlamda sonuçlanmış değildir. Bunun sebebini muhtemelen, refah konusunda mukayese edilebilir uygun bir indeksin şimdiye kadar mevcut olmamasında aramak gerekmektedir.

Böylece şu durum ortaya çıkmaktadır: Sosyal hasıla ve ondan türetilen büyüklüklerin, refahın ölçülmesi konusunda (iktisadî) gösterge olarak cevap verememelerinden dolayı yeni bir göstergenin

1 "The day of the GNP is over".

bulunması gerekli olmaktadır. Bu problemin çözümlenmesi ile ilgili olarak, biri sosyal refah fonksiyonlarının teşkili; diğeri de bir sosyal göstergeler sisteminin kurulması olmak üzere iki yol tutulmuştur.

II. KOLLEKTİF REFAHIN ÖLÇÜLMESİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Sosyal refah fonksiyonları konusundaki tartışma iktisat teorisi içerisinde eski bir geleneğe sahip bulunmaktadır. Burada söz konusu tartışma üzerinde, sosyal göstergelerin anlaşılması için gerekli olduğu ölçüde durulacaktır. Bergson'un temel düşüncesi, ferdî bir fayda fonksiyonu analojisi içerisinde kollektif bir fayda fonksiyonu teşkil etmektir. Bir toplumun elde edeceği fayda veya bu toplumun refahı böylece, bütün fertlerin elde edeceği faydaya bağlı olacaktır. Bu yaklaşımın zayıf tarafı, kişilerarası fayda mukayeseleri yapılması zorunluluğudur. Yani somut bir ifade ile; her bir projenin ayrı ayrı kişi grupları tarafından farklı şekilde anlaşılan fayda ve mahzurları mukayese edilebilmelidir. Fakat bu şartın gerçekleştirilmesi, hemen bütün iktisatçıların birleştikleri görüşe göre, mümkün değildir. Tarım sektöründeki işgücünün serbest kalması konusundaki tartışma bu hususta örnek olarak gösterilebilir. Birbirinden ayrılan menfaat görüşlerinin sayısal değerlerle ifade edilmesi — ki bu, bir sosyal refah fonksiyonu için gerekli ön şart olabilir — imkânsız görünmektedir.

Buna karşılık sosyal göstergeler yaklaşımı, sosyal refahın her bir unsurunu kavramayı denemektedir. Bunun için, yukarıda ifade edildiği gibi bir toplumun iktisadî durumunu göstermek yeterli değildir. Daha çok, meselâ bir hür olma duygusunda, sosyal risklere karşı güven ile genel bir mutluluk hissinde ifadesini bulan sosyal olaylar da gözönüne alınmalıdır. Kısaca, "bayatın kalitesi" veya Fransızların *état de bien - être* diye ifade ettikleri şey sosyal göstergelerde yer etmelidir; bir Çinli yazarın ifadesiyle: "Onlar (Avrupalılar) için ilerlemeden çok, hayatı kavramak ve ona nüfuz etmek bir anlam taşıyacaktır." Sosyal göstergeler burada şöyle olabilir: Hekim - hasta ilişkileri, trafik kazalarında ölenler/nüfus, temerküz derecesi, iktisadî kararlara (yönetime) katılma oranı, rant/

net gelir ve rant/brüt gelir oranları, gelir ve servet dağılımında temerküz nisbeti, çevre kirlenmesi derecesi; çalışma zamanı/boş zaman oranı, fert başına düşen eğitim imkânları, sözleşmenin korunması ile ilgili tedbirlerin genişliği v.b... Bu ilk ve örnek niteliğindeki sıralama ile sosyal göstergelerin fonksiyonları kabaca ortaya konmuş olmaktadır. Bu göstergeler genel olarak kabul edilen bir sistem içerisinde toplanabildiği takdirde, ülkelerin "en iyisi" gerçekten tayin edilebilecektir. Böyle bir sistemi gerçekleştirme şansı ne kadardır?

III. SOSYAL GÖSTERGELERİN TAYİNİNDEKİ MESELELER

(1) Sosyal göstergelerin tanımlanması.

Bir ülkenin refah seviyesi konusunda ölçü olan sosyal göstergelerin fonksiyonlarının ortaya konmasıyla, uygulama alanları da ana hatları ile belirlenmiş olmaktadır. Fakat hedefin bu şekilde tayin edilmesi, bu hedef için hangi vasıtaların kullanılacağı noktasını henüz tamamiyle açık bırakmaktadır. Bu nedenle şimdiye kadar sosyal göstergelerin müsbet bir tanımından sarfınazar edilmiştir. Burada önemli olan husus, sosyal göstergelerin sosyal istatistiklerle karıştırılmamaları gerektiğidir. Gerçi bu istatistikler sosyal göstergelerin teşkili için gerekli ön şartı meydana getirmektedirler; fakat, her bir unsurun sosyal istatistiklerden seçilmesi ve bir araya getirilmesi, ancak sosyal göstergelerin önceden tayin edilmiş olmasına bağlıdır.

(2) İktisadî ve sosyal göstergeler arasındaki farklar.

Sosyal göstergeler konusundaki tartışmanın, iktisadî göstergelerin yetersiz kalmalarına karşı bir tepki olarak anlaşılması gerekmektedir. Buna rağmen, sosyal göstergeler anlayışında esasen bir dayanak noktasına sahip olabilmek için, mevcut ve kısmen sosyal göstergeler sistemi içersine entegre edilmeleri gereken iktisadî göstergelere tutunulmaktadır. Yalnız, aşağıdaki farkların her halde gözönüne alınması gerekmektedir :

a) İktisadî göstergeler zaman akımı içersinde az veya çok organik biçimde geliştirilmişlerken, şimdi birdenbire ad hoc bir sosyal gösterge anlayışı yaratılmaya teşebbüs edilmektedir.

b) Sosyal göstergelerin iddiası burada daha da ileri gitmektedir. Nitekim, bir sosyal göstergeler sistemi kurulmak istenmektedir. İktisadî göstergeler için böyle mukayese edilebilir bir sistem mevcut değildir; ortaya konan her mesele — dış ekonomik güvenlik, enflasyon haddi, büyüme görünüşleri — daha çok, her seferinde hangi göstergelerin dikkate alınması gerektiği sorusunu icap ettirmektedir. Şimdiye kadar ancak çok zorunlu hallerde yararlanılan konjonktür göstergeleri konusundaki tartışma bu hususta belirti durumundadır².

c) Nihayet; sosyal göstergelere karşılık iktisadî göstergelerin sayısal değerlerle ifade edilebilir olarak geçerli bulunmaları bakımından, her iki gösterge arasında çok kere önemli bir fark görülmektedir. Buna karşılık, meselâ fiyat indeksleri ile buna bağlı olan tartı problemleri ve buradaki hata sınırları ile ilgili teknik nitelikteki tartışma, her bir iktisadî büyüklüğü sayısal değerlerle ifade etmenin ne kadar şüpheli olabileceğini göstermektedir. Halbuki, hasta yatakları, öğrenci-öğretmen ilişkileri ve kaza istatistikleri hakkındaki veriler önemli ölçüde kesinlik gösterebilir. Bu nedenle, iktisadî olaylara karşılık sosyal olayları ölçülemez olarak kabul etmek tutarlı değildir. Esas fark daha çok, hata sınırlarının iktisadî değerlerde geniş ölçüde kabul edilmesi, sosyal büyüklüklerde ise bunun (henüz) yapılamaması olsa gerektir.

(3) Ferdî göstergelere karşılık kolektif sosyal göstergeler.

Ana problem şu olmaktadır : Sosyal göstergeler, ferdî veya kolektif bir mutluluk duygusunu mu ifade edeceklerdir? Maliye teorisinde bu hususta bir zamanlar çok şiddetli tartışmalar yapılmıştı; nitekim devlet, fertleri toplamından daha fazla mı değerlendirecektir? Bugün, topluma özel bir değer ilâve etmek düşüncesinden geniş ölçüde uzaklaşmıştır. Bu da, sosyal göstergelerin münhasıran her bir ferdin refahını aksettirmesi gerektiği şeklindeki ısrarlı istekte yerini bulmuştur.

2 Bkz. : Harvard barometresi ve uzmanlar kurulunun açıklamaları. R.'Z.

(4) Sosyal göstergelere teknik bakımdan şekil verilmesindeki meseleler.

Esas olarak verilmesi gereken karar, hangi sosyal göstergelerin seçilmesi gerektiğidir. Burada güçlük gösteren noktalar şunlardır :

- Her bir göstergenin seçimi;
- Göstergelerin cinsi (sadece pozitif göstergeler mi; yoksa aynı zamanda meselâ suçluluk göstergeleri, bağımlılık göstergeleri, süt çocuklarında ölüm oranını ifade eden göstergeler, trafik kazalarında ölenlerin sayısı v.b. negatif göstergeler de mi gözönüne alınacaktır?);
- Hangi göstergeler hangi problem sahaları (meselâ iktisadi adalet, güvenlik duygusu v.b.) için seçilmelidir?;
- Göstergelerin neyi ölçmeleri gerekmektedir?
(Seviye hakkındaki veriler, büyüme hadleri, yüzdeler, input - output ilişkileri, yapısal büyüklükler, fiili değerler - plân değerleri v.s.);
- Her bir gösterge nasıl bir arada toplanmalıdır?
(Eşit olana karşılık eşit olmayan ağırlıklar; meselâ, seviye ve had göstergelerinin mukayese edilebilirliği ve entegrasyon meselesi);
- Bütün göstergeler bir “süper” gösterge içersinde mi toplanmalı, veya ayrı ayrı gösterge grupları mı teşkil edilmelidir?

Burada ortaya atılmış bulunan meseleler şu ana kadar büyük ölçüde teknik bir nitelik göstermişlerdir. Fakat, bundan sonraki analizin bütünü ve sosyal göstergelerin uygulanma kabiliyetleri bakımından aşağıdaki maddi nitelikteki problem önem taşımaktadır.

(5) Değer hükmü problemi.

M. Weber'den beri — özellikle politik alanda — üzerinde tartışılan değer hükmü probleminin tipik özelliği, bu arada hoşla gitmeyen ve görmezlikten gelinmeyecek bir gerçek olarak kabul edilmiş bulunmasıdır. Bu meseleye gereken önem verildiği zaman, (kısmen) esefle veya hatta tevekkülle değer hükümlerinin

zorunlu varlığı belirtilmekte ve böylece bir sonraki meseleye geçilmektedir. Değer hükmü probleminin bu şekilde incelenmesi, sosyal hasıla indeksi ile refah indeksinin birbiriyle eşit tutulmasındaki benzeyen ağır bir hataya düşmeye imkân vermektedir.

Esas olarak her siyasî nitelikteki karar eski tanımlara göre bir değer hükmü ihtiva etmektedir. Yalnız önemli olan, bu değer hükmünün karakteri hakkında açıklığa kavuşmuş olmaktır. Sosyal göstergeler hiçbir zaman birden fazla kişi grubunun mutluluğunu ifade edemezler. Buna rağmen, bu konudaki ısrarlı istek her defasında ileri sürülmektedir. Burada, sosyal göstergelerin matematik terminolojisinde bir sosyal refah fonksiyonundan başka bir şey olmadığı gözden kaçmaktadır. Bu fonksiyonlar, iktisat teorisi açısından yapılan kişilerarası fayda mukayeseleri problemlerinden dolayı kullanılamaz halde görüldükleri için, aynı durum sosyal göstergeler bakımından da geçerli olmaktadır. Sosyal refah fonksiyonları yerine sosyal göstergeler demek suretiyle yapılan isim değişikliği ile mesele, maddî muhteviyatı içersinde hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Burada kaydedilen husus esas itibarıyla kollektif fayda ölçüleri için geçerlidir; bu ölçülerin, fayda - maliyet analizleri, sosyal göstergeler, sosyal refah fonksiyonları, kamu mallarının değerlendirilmesi v.s. için uygulanması sonuç bakımından birdir.

Buna karşılık sosyal göstergelerin, siyasî fikirler teşekkülünün ifadesi olarak görülmesi halinde söz konusu muhteva hakkında tamamiyle değişik bir hüküm vermek gerekecektir. Burada sözü edilen fikirler teşekkülünün, bir ferdin veya bir grubun³ öncelikler skalasını yansıtmaları arasında fark bulunmamaktadır. Böyle bir gösterge artık kişilerarası fayda mukayeseleri meselesinin etkisi altında kalamayacağı için, kendi içersinde tamamen sağlam şekillendirilmiş olabilecektir. Bu durumda her bir göstergeye, bütün bir sosyal göstergeler sistemi içinde tartı verme halinde değer hükmü problemi de söz konusu olmamaktadır. Tartı verme ise burada, her bir göstergenin önemi bakımından zorunlu olarak başka bir değer hükmünü ifade etmektedir. Göstergelerin önceden belirlenmiş olması ve bunlara tartı verilmesiyle aynı zamanda, varılması gereken so-

3 Meselâ, oy verme suretiyle.

nuç da tayin edilmektedir. Bu ise, bir muhteva hakkında siyasî nitelikte hüküm verme olarak ifade edilebilir. Bir sosyal göstergenin birden çok kişinin katıldığı bir oy verme sürecinin sonucu olması halinde, bu safhada sosyal göstergeler üzerinde — göstergelerin seçimine ve bunlara tartı verme işlemine etki etmek suretiyle — icra edilmiş bulunan tesir özellikle önem taşımaktadır. Bu şekilde kurulmuş olan her sosyal gösterge, böylece stratejik bir büyüklük haline gelmektedir; bu durum, sosyal göstergelerin uygulanma alanı ve ifade kabiliyeti bakımından özel bir öneme sahiptir.

IV. SOSYAL GÖSTERGELERİN UYGULANMA ALANI VE İFADE KABİLİYETİ

Siyasî alanda sosyal göstergelerin tipik özelliği, inşa edilmiş (konstrüktif) büyüklüklerin söz konusu olmasıdır; yani hangi unsurların böyle bir gösterge içersine girmesi gerektiği ve her bir unsurun nasıl bir öneme sahip olması icap ettiği önceden hiçbir şekilde açık değildir. Böyle bir gösterge, bir muhteva hakkında ileride verilecek bir hükmü şimdiden ifade ettiği için, siyasî tartışmalar kendiliğinden bu irade teşekkülü sahası içersinde toplanmaktadır.

Ekstrem halde sosyal göstergeler her bir grubun siyasî faaliyet programı ile uyumaktadır. Grupların, sosyal göstergeleri her defasında hedef ile ilgili tasavvurlarına en iyi uyacak biçimde tasarlamaları hususu grup menfaati bakımından kolayca anlaşılabilir. Somut bir örnekte durum şöyle ifade edilebilir: Bir grup, siyasî faaliyet programı içersinde sosyal mesken yapımını; buna karşılık bir diğeri, gelişmekte olan ülkelere yüksek seviyede bir yardımcı tercih ettiği takdirde, her grup sosyal göstergeler içersine kendi tasavvurlarını sokmayı denemektedir. Çünkü birinci grubun, mesken yapımını gerçekten hızlandırabilmesi ve mesken göstergesinin de sosyal göstergeler sistemi içersinde temel bir unsur olması halinde, bu grup diğerlerine kıyasla çok daha avantajlı bir duruma sahip olabilecektir⁴.

Bu suretle sosyal göstergeler sadece stratejik değil, aynı zamanda üzerinde işlenebilen büyüklükler olmaktadır. İşte, sosyal gös-

4 Burada ölçü sosyal göstergelerdir.

tergelerin görmezlikten gelinemeyecek bu niteliği onların ifade kabiliyetini önemli ölçüde sınırlamaktadır.

Burada izah edilmiş bulunan menfaat ayrılıkları, milletlerarası refah seviyesi mukayeseleri yapılması halinde daha büyük bir boyut kazanmaktadır. Fakat bunun nedeni daha derinde, yani farklı kıymet ve tercih sistemlerinin mukayese edilebilirliğindeki eksikliktedir. Meselâ, bir mesken göstergesi Fransa ve Almanya arasındaki bir mukayesede, her iki ülkedeki farklı mesken tercihleri hakkında hüküm vermek bir yana, bunları kavramak durumunda dahi olmadığı için tanımiyle yanlış sonuçlara götürebilir. Benzer durum, bir endüstri ülkesi ile gelişmekte olan bir ülke arasında yaşlılık sigortası masrafları göstergesi için de geçerlidir. Söz konusu göstergé, gelişmekte olan bir ülke açısından olumsuz bir sonuç ortaya çıkarabilecektir. Halbuki büyük ailenin sağladığı güvenlik aynı zamanda sosyal ilişkilerden dolayı, tecrit edici malî yardımlara kıyasla daha etkili olabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler hakkında hüküm verirken sık sık karşılaşılan mesele, bu iktisadî sistemlere nakledilen iradî bir değer sisteminin mutlaklaştırılmasıdır. Bununla ilgili olarak, Lin Yutang 1930'larm ortalığında şöyle demektedir :

“Çin halkının sözde sefalet içinde bulunduğu intibai, hiç şüphesiz hatalı ve dağılmış bir batı ölçüsünün kullanılmasından doğmaktadır. Bu ölçüye göre de insan ancak, fazla ısıtılmış bir meskende yaşar ve bir radyoya sahip olursa mutlu olabilecektir.” Böylece, farklı ülkeler arasındaki farklı değer ve tercih sistemlerinin değerlendirilmesi dikkate alınmamaktadır; çünkü bunun için milletlerarası seviyede kişilerarası fayda mukayeseleri gerekli olabilecektir. Mesele bu suretle, sadece millî alandan çıkıp milletlerarası alana intikal etmiştir. Buna karşılık, (meselâ birden fazla kişinin oy vermesi ile) tek bir değerlendirme ölçüsü kurulduğu takdirde, mevcut muhteva hakkında değişik bir hüküm vermek gerekecektir. Fakat böyle bir ölçü de o zaman ilgililerin, yani nüfusun değer skalası hakkında bir ifade ortaya koymaksızın münhasıran oy verme prosesi-ne katılanların değer skalasını temsil edecektir.

Bir sosyal gösterge sisteminin diğer bir özelliği de, bu tür göstergelerin katılığıdır. Siyasî öncelikler devamlı bir değişikliğe tâbi

olduğu, diğer bir ifadeyle durmadan yeni öncelikler ortaya çıktığı⁵ için, ekstrem halde şu paradoksal sonuç doğabilecektir : Bir politika değişen öncelikler bakımından tamamen etkili olabilecek iken, sosyal göstergeler olumsuz bir hüküm ifade edebileceklerdir.

Bunun sebebi hemen anlaşılabilir; çünkü değişen öncelikler statik bir sosyal gösterge sistemi içerisinde kavranamazlar. Böylece, bir defa tasarlanmış bulunan bir sosyal gösterge sisteminin “sürekli olarak gözden geçirilmesi” meselesi ortaya çıkmaktadır. Bir kere tesbit edilen bir sosyal gösterge sistemindeki her değişikliğin yeni siyasi tartışmaları da beraberinde getirmesi, kaçınılmazı imkânsız diğer bir sonuçtur.

Bu genel bakışla, sosyal göstergeler hakkında bir “ilk izlenim” den fazlası sağlanamamaktadır. Böyle bir aletler topluluğunun sınırlarının çokluğuna baştan itibaren işaret etmek şüphesiz şaşırtıcıdır. Fakat yanlış ümitler beslemek her halde çok daha tehlikeli olacaktır.

Nihayet meselenin güçlüğü konudan, yani farklı muhtevaların değişik kişiler tarafından değerlendirilmesinden ortaya çıkmaktadır. Bu aletler ancak, her bir grubun birbirinden ayrılan menfaatleri hakkında verilecek değer hükümleri için vasıtalar aramaya teşebbüs edildiği zaman aydınlatıcı bir katkıda bulunabileceklerdir. Burada muhtevaların değerlendirilmesi demek olan asıl karar verme ise, sosyal göstergeler suretiyle hiçbir zaman taahhüt edilemeyecektir.

5 Bu hususta, çevre kirlenmesi konusundaki yeni tartışmalar gözönüne alınabilir. R. Z.